

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ  
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ  
ΠΕΜΠΤΗ 5 ΙΟΥΝΙΟΥ 2003  
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:  
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

**ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ**

**A. Μετάφραση**

Και επειδή παρουσιάσαμε τη δυναμική μας με μεγάλες απτές αποδείξεις και βέβαια όχι χωρίς μάρτυρες και από τους συγχρονούς μας και από τους μεταγενέστερους θα θαυμαζόμαστε, χωρίς να έχουμε ανάγκη καθόλου από ένα Όμηρο για να μας επαινέσει ούτε ( από κάποιον άλλο) που με τα λόγια του θα δώσει μια πρόσκαιρη χαρά, την ιδέα όμως που θα σχηματιστεί για τα έργα μας, η αλήθεια θα τη μειώσει, αλλά επειδή αναγκάσαμε κάθε θάλασσα και στεριά να γίνει πέρασμα μας στην τόλμη μας και επειδή στήσαμε μαζί παντού αιώνια μνημεία και για τις συμφορές μας και για τις νίκες μας. Για μια τέτοια λοιπόν πόλη και αυτοί εδώ, επειδή πίστευαν ότι ήταν καθήκον τους να μη χαθεί αυτή πολεμώντας γενναία σκοτώθηκαν και είναι φυσικό ο καθένας από όσους μένουν στη ζωή με προθυμία να μοχθεί για χάρη της.

**B1.** Ο Αθηναίος παρουσιάζεται από τον Περικλή ως άτομο που έχει την ικανότητα να ανταποκριθεί απόλυτα στις περισσότερες εκδηλώσεις της ζωής με την πιο μεγάλη χάρη και ευστροφία. Αυτή η ακεραίωση και η πολυδύναμη επάρκεια του είναι απόδειξη της διαλεκτικής σχέσης που υπάρχει και λειτουργεί ανάμεσα στον Αθηναίο πολίτη και την πόλη του. Κάθε πολίτης χωριστά θα μπορούσε να παρουσιαστεί αυτάρκης σε ποικίλες δραστηριότητες που τις εκτελεί με μέγιστη χάρη και δεξιότητα. Για έμφαση χρησιμοποιούνται 4 επιρροήτοι:

**καθ' ἑκάστον:** υποδηλώνει το άτομο του οποίου οι τέλειοι τρόποι εναρμονίζονται με την τέλεια πολιτεία

**παρ' ἡμῶν:** η ακεραίωση του ατόμου πηγάζει από το πνεύμα ολόκληρης της πολιτείας

**ἐπὶ πλείστα:** δηλώνει την πολυμέρεια και ποικιλοπραγμοσύνη του Αθηναίου

**μετά χαρίτων:** τονίζεται ιδιαίτερα με το μάλιστ' ἄν εὐτραπέλως η επιδεξιότητα του Αθηναίου, ο τρόπος με τον οποίο ενεργεί και δρά στους διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Η τριπλή επανάληψη του ἄν (παρέχεσθαι, πλείστα, μάλιστ') σαν να θέλει να μετριάσει κάπως την υπέρθεση της υπερβολής.

Το καθ' ἑκάστον αντιτίθεται στο πᾶσαν, το ἄνδρα στην πόλιν, το αὐτόν στο ἐπί πλείστα εἶδη· μια αντιπαράθεση στη μονολιθική ικανότητα του Σπάρτιάτη. Ο χαρακτηρισμός του Αθηναίου είναι ουσιαστικός· σε πάρα πολλές εκδηλώσεις της ζωῆς του μπορεί με χάρη μαζί και ευστροφία να παρουσιάσει τον εαυτό του ακεραιωμένο. Αυτό δεν μπορούσε να επιτευχθεῖ σε μια υπαλιότερη εποχή, τότε που το θεῖο κρατούσε ακόμα γερά το θνητό κάτω από τη φθονερή εξουσία του (Κακριδής). Στο Θουκιδίδη μόνο η τριπλή επανάληψη του ἄν μετριάξει κάπως την αποκοτιά μιας γνώμης τέτοιας που πάει να χαρίσει στον ἄνθρωπο την τελειότητα ενός θεοῦ.

Στο τμήμα αυτό ο Θουκιδίδης ξαναγυρίζει στο άτομο, που η δημοκρατία το εἶχε απελευθερώσει, ὥστε να αποκτήσει πληρέστερη συνείδηση των δυνάμεών του και να τις αξιοποιήσει σωστά. Οι θεσμοί της δημοκρατίας συντελούσαν αποφασιστικά στη διάπλαση προσωπικοτήτων τέλει αρετιότητας, αφού σ' όλους τους τομείς της ζωῆς, ακόμη και στους πιο διαφορετικούς μπορούσαν οι πολῖτες να εκφράζονται με πληρότητα και αυτάρκεια (ο πολίτης χαρακτηρίζεται αυτάρκης, ὅπως η πόλη στο κεφ. 36 εἶχε χαρακτηριστεί αυτάρκεια) και μάλιστα με τρόπο ἄνετο και εὔστροφο. Αυτό το πνεῦμα απηχείται σε δύο μεγάλα ἔργα τέχνης, στο διάζωμα του Παρθενῶνα και στην Ορέστεια του Αισχύλου. Στο πρώτο η πομπή των Παναθηναίων δείχνει αφενός την ατομική αυτάρκεια καθενός αλλά και τον ἀσπληντο και ασπρονικό δεσμό τους με το σύνολο. Στο δεύτερο προβάλλεται η ἰδέα του μετρίου, τόσο σημαντική σε μια δημοκρατική πολιτεία. Ωστόσο η αυτάρκεια δεν υπήρξε γνώρισμα κανενός πολίτη ἢ λαοῦ, γεγονός που αποτελεί μια διαχρονική και καθολική αντίληψη.

Το μεγαλείο και η τελειότητα της πόλης αντανακλούν και στον πολίτη. Μια πόλη που είναι το παιδευτικό κέντρο ὅλης της Ελλάδας, που θεωρεῖ το άτομο οντότητα με ευθύνη και συνέπεια εἶναι φυσικό να συμβάλλει στην διαμόρφωση μιας ἄρτιας προσωπικότητας με αυτάρκεια και πολύπλευρη δραστηριότητα. Σε καμιά ἄλλη πολιτεία ο πολίτης δεν ἔχει φτάσει σε τέτοιο βαθμό ακεραίωσης και ολοκλήρωσης καθώς καμιά ἄλλη πλὴν της δημοκρατικής Αθήνας δεν προσφέρει αυτά τα αγαθά στους πολῖτες της. Ο Αθηναῖος πολίτης δεν ἔχει ἀνάγκη από τους επαίνους λογογράφων καθώς αντικειμενικά και ἔμπρακτα ἔχει αποδείξει πῶς εἶναι ο γενναιότερος και πιο ολοκληρωμένος και ἔχει φτάσει στο σημείο να αξιοποιεῖ προς ὄφελός του ακόμη και τις πολεμικές αποτυχίες του προτρέποντας τους επιζώντες να ακολουθήσουν το παράδειγμά του.

Ο δημοκρατικός τρόπος διακυβέρνησης, ο συνδυασμός υλικών και ψυχοπνευματικών απολαύσεων, το φιλελεύθερο παιδαγωγικό και στρατιωτικό σύστημα, η ενασχόληση με τα πολιτικά εἶναι οι κυριότεροι παράγοντες για την ακεραίωση του Αθηναίου πολίτη. Ἐπὶ ο Αθηναῖος πολίτης αναδεικνύεται σε ἰδανικό πρότυπο πολίτη.

- B2.** Ο Περικλής αναφέρεται στα αθάνατα μνημεῖα που ἔστησαν οι Αθηναῖοι για να υπενθυμίζουν στους μεταγενέστερους τις ἡττες και τις νίκες τους. Η αντίθεση "θάλατταν-γῆν" που ενισχύεται με τον επιθετικό "πᾶσαν" και η

αντίθεση "κακῶν -κάγαθῶν" που τονίζεται με το επίρρημα "πανταχοῦ" δίνουν απόλυτο χαρακτήρα στην τόλμη των Αθηναίων. Η πρώτη αντίθεση ανακαλεί στη μνήμη γεγονότα στα οποία πρωταγωνίστησαν οι Αθηναίοι, όπως η ναυμαχία στον Ευρυμέδοντα 469 π.Χ., οι επιχειρήσεις στην Κύπρο 459 π.Χ., η άτυχής εκστρατεία στην Αίγυπτο 459 π.Χ. Η δεύτερη αντίθεση δίνει το χρώμα των επιχειρήσεων και υπαινίσσεται την εκβασή τους. Με πνεύμα ειλικρίνειας ο Θουκυδίδης αναφέρεται στις επιτυχίες και αποτυχίες των Αθηναίων στις απειράριθμες επιχειρήσεις τους. Η εκστρατεία στην Αίγυπτο που ανάμνησή της βρίσκουμε στη στήλη της Ερεχθίδας φυλής για τους νεκρούς του 459 π.Χ. μπορεί να ήταν μια από τις δυστυχέστερες στιγμές του Αθηναϊκού στρατού, προβάλλεται όμως στις Ευμενίδες του Αισχύλου που διδάχτηκαν το επόμενο έτος και παραλληλίζεται με μυθώδη σύγκρουση θεών. Η αποτυχία αυτή βεβαιώνει την τόλμη των Αθηναίων που επιχείρησαν αυτή την υπερπόντια εκστρατεία όσο το βεβαιώνουν και οι επιτυχίες τους. Η αποτυχία στη Μέμφη της Αιγύπτου δείχνει τη δύναμη όσο και ο θρίαμβος του Κίωνα στον Ευρυμέδοντα. Για την υστεροφημία ενός μεγάλου λαού η ανάμνηση των αποτυχιών έχει την ίδια σημασία με των θριάμβων.

Οι ρηματικοί τύποι που έχουν ως υποκείμενο τους Αθηναίους είναι σύνθετοι και πολυσύλλαβοι, υποδηλώνοντας την περηφάνεια του ομιλητή που παρατείνει κατά κάποιο τρόπο και εντείνει τη φωνή του για να κάνει πιο αισθητή τη δύναμη και το μεγαλείο της πόλης καθώς και τον αιώνιο θαυμασμό του για αυτή (καταναγκάσαντες, ξυγκατοικήσαντες). Η Αθήνα φαίνεται μέσα απ' αυτή τη φράση να νικά το χωροχρόνο και να κερδίζει την αιωνιότητα.

χιαστό: θάλατταν καὶ γῆν - μνημεῖα αἰδία

μετά μεγάλων σημείων - οὐκ ἀμάστυσαν

Η μετοχή "ξυγκατοικήσαντες" χρησιμοποιείται μεταφορικά για να δηλωθεί ότι οι Αθηναίοι εγκαθίδρυσαν, εγκατέστησαν ως κατοίκους παντού σε όλη τη θάλασσα και γη αναμνήσεις των επιτυχιών και αποτυχιών τους.

- B3.** Ο Περικλής δυσκολεύεται να πιστέψει την αναγκαιότητα του επιταφίου λόγου. Πιστεύει πως είναι αρκετό να αποδίδονται έμπρακτα οι τιμές σε άνδρες που έμπρακτα αποδείχτηκαν γενναίοι. Το επιχείρημα του στηρίζεται πάνω στο χαρακτήρα του ρήτορα "καί μή ...πιστευθῆναι". Ο ρήτορας ή θα μεγαλοποιήσει τις ανδραγαθίες των νεκρών και δεν θα γίνει πιστευτός ή θα μειώσει με τον ανεπαρκή λόγο του το έργο των νεκρών, οπότε και πάλι από ορισμένη μερίδα δεν θα γίνει πιστευτός και στις δυο περιπτώσεις θα αδικήσει τους νεκρούς. Έτσι η αρετή παρουσιάζεται σαν κτήμα του καθενός νεκρού ξεχωριστά και όχι σαν κοινή ιδιότητά τους. Η διαμόρφωση λοιπόν μιας κρίσης για την αξία των νεκρών εξαρτάται από ένα ρήτορα και μόνο· ο ρήτορας σα να χάνει από τα μάτια του το νεκρό με το έργο του για να αντικρύσει τον ακροατή με την καλή ή φθονερή του διάθεση.

Την αλλαγή προετοιμάζει με το "χαλεπῶς τό μετρίως εἰπεῖν". Είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς με επιτυχία σε περιστάσεις στις οποίες δύσκολα εξασφαλίζεται η πίστη πως ο ρήτορας λέει την αλήθεια. Πρόβλημα

βασανιστικό για το ρήτορα η επίτευξη με το λόγο του βαθύτερου νοήματος του έργου των νεκρών. Αντίθεση αλήθειας-βεβαίωσης δοκήσεως.

Η επιχειρηματολογία στηρίζεται στη φύση των ακροατών. Ο Περικλής τους διαιρεί σε δυο κατηγορίες: τους ξυνειδότας που έχουν άμεση αντίληψη παρόμοιων γεγονότων και τους απείρους. Εδώ έγκειται και η καινοτομία-πρωτοτυπία στην τεχνική του προομίου. Αντιπαραθέτοντας στη γνώμη των πολλών τη δική του, χρησιμοποιώντας την αντίθεση που είναι συνηθισμένο σχήμα της σοφιστικής ρητορικής δεν αναφέρεται στην αναμενόμενη έκφραση ανικανότητας να ισοσταθμίσει τα λόγια με τα έργα αλλά δίνει μια απροσδόκητη κατεύθυνση στο λόγο του.

Κατά την έννοια τους τα "ξυνειδώς-εὔνους" αποδίδονται στα "βούλεται-ἐπίσταται" κατά χιαστό και ενώ τα "ξυνειδώς- ἐπίσταται "αναφέρονται στο γνωστικό μέρος της ψυχής τα "εὔνους-βούλεται " καλύπτουν το θυμικό, συναισθηματικό, βουλευτικό μέρος. Έτσι η εμπειρία των ακροατών της πρώτης κατηγορίας γεννά την εὔνοια, η γνώση τη θέληση, πράγμα που τους κάνει να πιστεύουν, ίσως από εγωισμό ή αυταρέσκεια πως ο λόγος δεν αντικατοπτρίζει το μέγεθος των έργων. Μείωση του έργου των νεκρών σημαίνει προφανώς και μείωση του έργου των ίδιων των ακροατών που έλαβαν μέρος στα υμνούμενα ή σε παρόμοια γεγονότα. Ο ρήτορας δυσκολεύεται να αγγίξει το θυμικό ακόμα και των ξυνειδόντων και ας είναι εὔνοϊκοί ακροατές. Η θέση του δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο απέναντι στη δεύτερη κατηγορία ακροατών που δεν γνωρίζουν τα γεγονότα, είτε λόγω ηλικίας, συγκυρίας ή άλλων παραγόντων δεν πήραν μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις συμπεριλαμβανομένου των γυναικών και των παιδιών. Αυτοί ζουν με τη φαντασία τους το έργο και θεωρούν πλεονασμό και υπερβολή οτιδήποτε ξεπερνά τη δική τους φύση. Η απειρία γεννά τη δυσπιστία. Όπως ο άπειρος είναι απληστος στους επαίνους έτσι και ο άπειρος είναι δύσπιστος σ'αυτούς. Κίνητρο της συμπεριφοράς τους είναι ο φθόνος που επενεργεί στην κόση τους όπως η εὔνοια στους ξυνειδότες.

Έτσι ενώ ο Περικλής αφήνει ακατασκεύαστο τον πρώτο ισχυρισμό επικεντρώνεται στη συμπεριφορά των ακροατών και την επίδραση που ασκεί ο φθόνος σ'αυτούς. Η θέση που είναι:

- α.** οι έπαινοι των άλλων είναι ανεκτοί από τους ανθρώπους όταν δεν υπερβαίνουν τη φύση τους, όταν τους παρουσιάζουν να κάνουν κάτι που και οι ίδιοι θα μπορούσαν να καταφέρουν. Ας μην ξεχνάμε ότι δεν βρισκόμαστε στην εποχή του Ομήρου που ο λαός ευχαριστιόταν να ακούει και να θαυμάζει κατορθώματα ηρώων που ξεπερνούσαν τα συνηθισμένα ανθρώπινα μέτρα. Βρισκόμαστε στην κλασσική Αθήνα που κριτήριο όσων γίνονται είναι το κάθε άτομο ξεχωριστά "αὐτός ἕκαστος" "ἡ φύσις ἑκάστου", πίστη που εκφράζει ο Πρωταγόρας "πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος" Ο κάθε πολίτης πιστεύει ότι μπορεί να κατορθώσει ότι και εκείνοι που έφυγαν από τη ζωή, ότι είναι ισάξιός τους γι'αυτό και δυσπιστεί "εἰ τι ὑπὲρ τήν αὐτοῦ φύσιν ἀκούοι".

β. η υπερβολή οδηγεί στο φθόνο και αυτός στη δυσπιστία. Είναι φανερό ότι ο Περικλής ενδιατρίβει πολύ στην έννοια του φθόνου και είναι αλήθεια πως κανένας δεν είχε βαθύτερη συνείδηση του φθόνου και των επιδράσεών του απ' ότι οι αρχαίοι Έλληνες. Είχαν διαπιστώσει πως ο φθόνος ακολουθεί την ανθρωπίνη υπεροχή και είχαν αποδώσει αυτό το πάθος και στους θεούς. Υπάρχει ένας αμείλικτος νόμος στην αρχαϊκή σκέψη "το θεϊόν φθονεί", ενώ λαϊκή ευχή ήταν "φθόνος δέ μή γένοιτο τις θεών". Η λαϊκή αντίληψη πως ο φθόνος είναι αναγκαίο επακολούθημα του μεγαλείου γενικά και αίτιο που δημιουργεί πολλούς κινδύνους στους μεγάλους χωρίς βέβαια να τους μειώνει βρίσκεται διάχυτη σ' όλη την κλασσική λογοτεχνία. ενώ και ο ίδιος ο Περικλής βιώνει το φθόνο των πολιτικών του αντιπάλων το 431π.Χ

Ο Περικλής διαβλέπει ότι ο χαρακτηρισμός του θα μπορούσε να θεωρηθεί ως κενή κομπορομιασία και όχι κάτι που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Για να πείσει λοιπόν για την αξιοπιστία των λόγων του φέρνει ως απόδειξη τη δύναμη της πόλης που αποκτήθηκε με τους τρόπους που περιέγραψε: το δημοκρατικό τρόπο ζωής, το συνδυασμό υλικών και ψυχοπνευματικών απολαύσεων, το φιλελεύθερο παιδαγωγικό και στρατιωτικό σύστημα, την ενασχόληση με τα κοινά, την ανθρωπιστική διάθεση απέναντι στους άλλους. Οι τρόποι των πολιτών είναι δημιουργία της δύναμης της πόλης και ο κάθε πολίτης συντελεί με τους τρόπους ζωής του στο να γίνεται αισθητή και θαυμαστή η δύναμη της πόλης. Όταν ο Θηπορας αναφέρεται στη δύναμη της πόλης είχε κατανοήσει την οικονομική, στρατιωτική και πολιτική δύναμη στην έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου.

**B4.** σχολικό βιβλίο σελ.:20 «Με όλα αυτά....Μίλητο»

**B5.** **παίδευσιν:** εκπαίδευση, παιδεία  
**εὐτραπέλως:** τροπικός, τροπαιούχος  
**κατάμεμψιν:** μομφή, μεμψίμοιρος  
**ἔσβατόν:** διάβαση, βαθμίδα  
**λειπομένων:** λιπόψυχος, λείψανο

### Γ1. Μετάφραση

Αλλά όμως(πραγματικά) και η ομόνοια φαίνεται βέβαια ότι είναι και το μεγαλύτερο αγαθό για τις πόλεις και τις περισσότερες φορές σ' αυτές και οι γερουσίες και οι καλύτεροι άνδρες συμβουλεύουν τους πολίτες να ζουν αρμονικά, και σε κάθε μέρος της Ελλάδας έχει θεσπιστεί νόμος οι πολίτες να ορκιστούν ότι θα ζουν αρμονικά, και παντού ορκίζονται τον ορκό αυτό· εγώ όμως νομίζω ότι αυτά γίνονται όχι για να κρίνουν οι πολίτες τους ίδιους τους χορούς, ούτε για να επαινούν τους ίδιους αυλητές, ούτε για να εκλέγουν τους ίδιους ποιητές, ούτε για να χαίρονται οι ίδιοι, αλλά για να

υπακούουν στους νόμους. Και επειδή οι πολίτες μένουν σταθεροί σε αυτούς, οι πόλεις γίνονται και οι πιο ισχυρές και οι πιο ευτυχισμένες· χωρίς όμως ομόνοια ούτε η πόλη θα κυβερνιόταν σωστά ούτε το σπίτι σωστά θα μπορούσε να κατοικηθεί.

**Γ2.α.** Επίρρημα: εὐδαιμόνως - εὐδαιμονέστερον  
Αντωνυμία: τούτου - τούτω - οὗτος

**Γ2.β.** αἰρῶνται: ἐλοῦ / ἐλοῦ  
πείθονται: πείσῳσιν  
ἐμμενόντων: ἐμμενεῖς / ἐνέμεινας

**Γ3.α.** ἀγαθόν: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του ρήματος δοκεῖ, ομόνοια μέσω του συνδετικού εἶναι.  
εἶναι: αντικείμενο στο ρήμα δοκεῖ, ειδικό απαρέμφατο, ταυτοπροσωπία.  
ταῦτα: υποκείμενο στο ειδικό απαρέμφατο γίνεσθαι, ετεροπροσωπία.  
τούτοις: αντικείμενο της μετοχής ἐμμενόντων.  
τῶν πολιτῶν: υποκείμενο στη γενική απόλυτη μετοχή ἐμμενόντων.

**Γ3.β.** «ὧ πολίται, ὁμονοεῖτε»  
Το τελικό απαρέμφατο μετατρέπεται στον ευθύ λόγο σε προστακτική καθώς εξαρτάται από το κελευστικό ρήμα παρακελεύωνται.

Επιμέλεια απαντήσεων:  
Μπέκου Νατάσα - Φιλόλογος  
Σκυριανοῦ Μαίρη - Φιλόλογος  
Φροντιστήριο «ΕΠΙΛΟΓΗ» - Καλαμάτα  
<http://www.epil.gr>